

22. november 2022

Lahendid 58252/15 ja 58817/15 – austus pereelu vastu

D.B. jt vs. Šveits

Artikkel 8-1

Asjaolud

Kaebajad on kolm Šveitsi kodanikku. Esimene ja teine kaebaja on samasooline paar. Nad on registreeritud partnerid alates 2011. aastast. Kolmas kaebaja on laps, kes sündis 2011. aastal USA-s gestatsioonilise asendusemaduse kaudu ja kellel on ka USA kodakondsus.

2010. aasta juulis sõlmisid esimene ja teine kaebaja Ameerika Ühendriikides asendusemaduse lepingu. Anonüümse doonori munarakust ja teise kaebaja spermast loodud embrüo siirdati surrogaadi emakasse. Kui rasedus kinnitati, tegi California kohus otsuse, millega kuulutas esimese ja teise kaebaja sündimata lapse seaduslikeks vanemateks. Kui kolmas kaebaja sündis, 2011. aastal, väljastati sünnitunnistus, kus oli esimene ja teine kaebaja märgitud sündinud lapse seaduslikeks vanemateks.

2011. aasta aprillis palusid kaebajad Šveitsi ametivõimudel USA kohtuotsust tunnustada ja kanda lapse sünnitunnistus perekonnaregistrisse. Sankt Galleni kantoni registribüroo jättis kaebajate taotluse rahuldamata.

2013. aasta juulis esitasid kaebajad kaebuse Sankt Galleni kantoni siseasjade osakonnale, mis otsustas lubada esimese ja teise kaebaja registreerida lapse isana. Mõned päevad hiljem vaidlustas Föderaalne Justiitsamet selle otsuse Sankt Galleni kantoni halduskohtus. Halduskohus jättis Föderaalse Justiitsameti vaidlustuse rahuldamata pärast huvide kaalumist. Föderaalne Justiitsamet kaebas edasi föderaalkohtusse.

2015. aasta mais rahuldab föderaalkohus Föderaalse Justiitsameti kaebuse ja tühistas kantoni halduskohtu otsuse. Föderaalkohus leidis, et Californias asendusemaduse kasutamine Šveitsis kehtivast keelust kõrvalehoidmiseks tähendas seadusest kõrvalehoidmist. Föderaalkohus tunnistas California kohtu otsus selles, mis puudutas kolmanda kaebaja (lapse) ja teise kaebaja vanema-lapse geneetilist suhet, kuid keeldus tunnustamast kolmanda kaebaja ja esimese kaebaja vanema-lapse suhet.

2018. aasta jaanuaris jõustus tsiviilseadustiku muudatus, mis seadustas registreeritud elukaaslase lapse lapsendamise. Kaebajad esitasid lapsendamise avalduse ja kantoni ametivõimud kinnitasid lapsendamise 21. detsembril 2018. aastal. 2021. aasta septembris kiitsid Šveitsi valijad heaks tsiviilseadustiku muudatuse, mis seadustas Šveitsis "tsiviilabielu kõigi jaoks".

EIK-sse pöördudes tuginevad kaebajad eelkõige artiklile 8.

¹ Lühiülevaates kajastatud lahendite valiku aluseks on EIK enda otsingumootoris avaldatud Legal Summary'd.

EIK seisukohad

Artikkel 8

Kaebus, mis käsitleb keeldumist tunnustamast vanema ja lapse suhet kavandatava isa ja asendusemaduse kaudu sündinud lapse vahel

EIK märkis, et asendusemadus oli Šveitsis keelatud. Sellest tulenevalt asus EIK seisukohale, et keeldumine tunnustamast USA kohtuotsust, mis käsitles esimese kaebaja ja kolmanda kaebaja vanema ja lapse vahelist suhet, oli artikli 8 tähenduses olnud kooskõlas siseriikliku õigusega. EIK märkis ka, et Šveitsi keeldumine tunnustada välismaal asendusemaduse kaudu sündinud laste ja nende vanemate vahelist suhet, tulenes sellest, et heidutada Šveitsi kodanikke minemast väljaspool riiki kasutama paljunemismeetodit, mis on Šveitsi territooriumil keelatud. Piirangu eesmärgiks oli laste ja surrogaatemade kaitse.

EIK viitas varasematele lahenditele [Mennesson vs. Prantsusmaa](#), [Labassee vs. Prantsusmaa](#) ja [D. vs. Prantsusmaa](#), kus küll paarid olid eri sugupooltest, kuid leidis, et nendes kohtuasjades välja toodud põhimõtted kohalduvad ka käesolevas asjas, täpsemalt esimese ja kolmanda kaebaja vahelise vanema ja lapse vahelises suhtes. Selles tulenevalt märkis EIK, et lapse parimate huvide hulka kuulub muuhulgas tema üleskasvatamise, tema vajaduste rahuldamise ja heaolu tagamise eest vastutavate isikute seaduslik väljaselgitamine, samuti võimalus elada ja areneda stabiilses keskkonnas. Sel põhjusel eeldab õigus lapse eraelu austamisele, et siseriiklik õigus pakuks võimalust tunnustada lapse ja kavandatava vanema vahelist vanema ja lapse vahelist suhet. Järelikult on riikide kaalutusõigus põlvnemise tuvastamise või tunnustamise põhimõtte osas piiratud. Lapse huvid ei saa sõltuda ainult vanemate seksuaalsest sättumusest.

Kolmanda kaebaja (asendusema kaudu sündinud lapse) õigus eraelu austamisele

EIK märkis, et kolmanda kaebaja sünni ajal ei lubanud siseriiklik seadus tunnustada esimese kaebaja ja kolmanda kaebaja vanema-lapse suhet. 2018. aasta jaanuaris jõustus tsiviilseadustiku muudatus, mis seadustas registreeritud elukaaslase lapse lapsendamise. Kantoni ametivõimud kinnitasid lapsendamise 21. detsembril 2018. aastal. Seega ligi 7 aasta ja 8 kuu jooksul ei olnud võimalik kaebajatel saada lõplik vanema-lapse suhte tunnustamine. EIK leidis, et selline kestvus on vastuolus EIK poolt juba varem kehtestatud põhimõtetega ja pole kooskõlas lapse parimate huvidega, sest see võib asetada lapse õiguslikult ebakindlasse olukorda ning jätta ta ilma võimalusest elada ja areneda stabiilses keskkonnas. EIK leidis sellest tulenevalt, et Šveits oli ületanud oma kaalutusruumi, kui polnud õigeaegselt kehtestanud seadusandliku sätet, mis seadustas registreeritud elukaaslase lapse lapsendamise. EIK leidis, et see kujutas ebaproportsionaalset sekkumist kolmanda kaebaja õigusesse eraelu austamisele. EIK tuvastas artikli 8 rikkumise kolmanda kaebaja osas.

Esimese ja teise kaebaja õigus perekonnaelu austamisele

EIK märkis, et esimese ja teise kaebaja poolt kasutatud asendusemaduse kokkulepe oli vastuolus Šveitsi avaliku korraga. EIK leidis, et Californias surrogaatmaduse kasutamine Šveitsis kehtivast keelust kõrvalhoidmiseks tähendas olulist seadusest kõrvalhoidmist. Esimene ja teine kaebaja ei väitnud, et nad ei olnud sellest keelust teadlikud. See, et Šveitsi ametivõimud ei tunnustanud sünnitunnistust, ei olnud praktikas oluliselt mõjutanud esimese ja teise kaebaja pereelu. Sellest tulenevalt ei tuvastanud EIK esimese ja teise kaebaja osas artikli 8 rikkumist.

Teised artiklid

EIK otsustas üksmeelselt, et ei ole vaja teha eraldi otsust artikli 8 alusel esitatud kaebuse kohta, mis käsitles menetluse kestust, mis lõpuks tunnustas kaebajate vanema-lapse suhet. Samuti otsustas EIK kuue poolt- ja ühe vastuhäälega, et ei ole vaja teha eraldi otsus kaebuse osas, mis esitati artikli 14 alusel loetuna koos artikliga 8.

Artikkel 41

EIK otsustas kuue poolthäälega ühe vastu, et Šveits peab maksma kolmandale kaebajale mittevaralise kahju hüvitiseks 15 000 eurot ning kulude katteks 20 000 eurot.

Lahendile on lisatud eriarvamus.

[Lahend](#) (prantsuse keeles)

[Kokkuvõte](#) (inglise keeles)

22. november 2022

Lahend 44394/15 – alandav ja ebainimlik kohtlemine, riigi positiivsed kohtused, tõhus uurimine

G.M. jt vs. Moldova Vabariik

Artikkel 3

Asjaolud

Kolm kaebajat, kellel kõigil on erineva raskusastmega vaimupuude, olid paigutatud Bălți neuropsühhiaatrilisse hooldekodusse. Hooldekodus viibimise ajal vägistas neid mitmel korral ühe üksuse peaarst. Esimene ja kolmas kaebaja väitsid, et jäid pärast vägistamisi rasedaks. Kõik kaebajad väitsid, et neile tehti sundabordid ja peale seda implanteeriti neile emakasiseseid rasestumisvastaseid vahendeid, et vältida uusi rasestumisi. Nõusolekuid nad selleks ei andnud. Kaebajad esitasid kuriteoteated, kuid siseriiklik prokurör keeldus neljal korral algatamast kriminaaluurimist. Teine ja kolmas kaebaja on jätkuvalt sama hooldekodu elanikud.

EIK-sse pöördudes tuginevad kaebaja artiklile 8 ning leiavad, et neile tehti sunniviisiliselt aborte ja rakendati rasestumisvastaseid meetmeid ning ametivõimud ei suutnud läbi viia tõhusat uurimist.

EIK seisukohad

EIK leidis, et invasiivsed meditsiinilised sekkumised koos kaebajate haavatavusega seoses nende soo ja puudega olid piisavalt tõsised selleks, et kuuluda artikkel 3 kohaldamisalasse ja otsustas seetõttu uurida asja artikkel 3 alusel.

EIK märkis, et siseriiklikud ametiasutused olid viivitamata algatanud kaebajate väidete kohta esialgse uurimise, mis kinnitas osaliselt kaebajate väiteid. Seetõttu olid ametivõimud seisnud silmitsi "vaieldavate" väidetega EIK pretsedendiõiguse tähenduses ning neil oli artikli 3 alusel kohustus rakendada vajalikke meetmeid, hinnata kaebajate väidete usaldusväärust, selgitada välja juhtumi asjaolusid ja tuvastada vastutajad. Tõendite kogumiseks ei olnud aga algatatud kriminaaluurimist. EIK tuvastas uurimises mitu tõsist tegemata jätmist, millest piisas, et jõuda järeldusele, et ametivõimud ei suutnud tõhusalt uurida kaebajate väiteid sundabortide ja sunnitud rasestumisvastaste vahendite kohta. Kokkuvõttes leidis EIK, et ametivõimud ei olnud läbi viinud tõhusat uurimist. Lisaks ei võetud uurimise käigus arvesse kaebajate haavatavust ega nende kaebuste soolisi ja puudelisi aspekte seoses nende vastu suunatud meditsiinilise vägivallaga. EIK tuvastas protseduurilises osas artikkel 3 rikkumise kõigi kaebajate suhtes.

Seoses riigi kohustusega kehtestada asjakohane õigusraamistik, märkis EIK, et riikidel oli kõrgendatud kohustus kaitsta vaimupuudega inimesi, kes (nagu käesolevas asjas) on antud avalik-õigusliku asutuse hoole alla, mis on vastutav nende heaolu ja turvalisuse eest. See kehtib ka reproduktiivõiguste kaitse osas. Käesoleval juhul leidis EIK, et kaebajate nõusolek oli siseriikliku õiguse kohaselt nimetatud sekkumisteks vajalik. Seega oli siseriiklike võimude ja meditsiinitöötajate vastupidine järeldus rabav. Seaduslikkuse põhimõtte kohustas riike mitte ainult austama ja rakendama ettenähtavalt ja järjekindlalt enda kehtestatud seadusi, vaid ka vajaliku osana tagama nende rakendamiseks õiguslikud ja praktilised tingimused. EIK võttis teadmiseks ka rahvusvahelised standardid teadliku nõusoleku kohta üldiselt ja ka psüühikahäiretega inimeste suhtes. Kaebajate juhtum ei olnud ainuke seesugune juhtum, sest siseriiklikus toimikus viidati teistele varjupaigast pärit naistele tehtud abortidele. See praktika oli eriti murettekitav. Rahvusvahelised organisatsioonid leidsid puudusi ka Moldova seadusandluses ja meditsiinilistes protokollides, mis käsitlevad selliste sekkumiste jaoks teadlikku nõusolekut, ning nõudsid seadusandlike reformide läbiviimist, mis hoiaksid ära vaimse puuetega inimeste konsensuseta meditsiinilise sekkumise. EIK leidis kokkuvõtvalt, et Moldova Vabariigi õigusraamistik oli puudustega ning see ei vastanud riigi positiivsele kohustusele luua ja rakendada tõhusalt süsteemi, mis kaitseks psühhiaatriaasutustes elavaid naisi. EIK tuvastas selles osas artikkel 3 rikkumise kõigi kaebajate osas.

Seoses raseduste katkestamisega, märkis EIK, et vaieldamatult oli esimene ja teine kaebaja rasedus katkenud. EIK-le ei esitatud ühtegi tõendit esimese kaebaja nõusoleku kohta. Teise kaebaja puhul ei olnud siseriiklikel ametivõimudel võimalik järeldada, et ta oli tõesti vastavale nõusolekuvormile alla kirjutanud. Isegi kui eeldada, et ta oli seda teinud, ei olnud EIK veendunud, et lihtsalt käsitsi kirjutatud täht "M" patsiendi nime ja allkirja väljadel oleks võinud olla kehtivalt väljendatud nõusolek tema raseduse katkestamiseks. Kuigi ei olnud viiteid sellele, et kummagi haigla meditsiinipersonal oleks tegutsenud kavatsusega esimest ja teist kaebajat halvasti kohelda, olid nad sellegipoolest näidanud üles tõsist hoolimatust nende autonoomia ja valikuõiguse suhtes. Kolmanda kaebaja osas märkis EIK, et ametivõimud ei uurinud tema kaebusi tõhusalt. Võttes arvesse valitsuse kontrolli tema üle nii sündmuste ajal kui ka praegu, kuna ta elab jätkuvalt hooldekodus, oli neil olnud tõendamiskoormus esitada tema väidete kohta veenev selgitus. Seda nad aga ei teinud. Siseriiklikud ametivõimud piirdusid oma päringuga tema tervisetöötajale, mis ei sisaldanud mingit teavet raseduse ja sellega seotud abordi kohta, mistõttu tuvastati, et ta polnud kunagi rase olnud. EIK leidis kokkuvõtvalt, et kolmanda kaebaja väited on piisavalt veenvad ja luges need tõendatuks. EIK tuvastas selles osas artikkel 3 rikkumise kõigi kaebajate osas.

Seoses kaebustega, mis olid seotud rasestumisvastaste meetmetega ning võimetuse kohta saada järglasi, pidas EIK piisavalt tõendatuks, et esimese kaebaja kehasse oli pandud võõrkeha, mis pidi aitama vältida rasestumist. Sellel ajal oli esimene kaebaja hooldekodus riigi kontrolli all. Arvestades, et valitsus ei esitanud mingeid tõendeid vastupidise kohta, luges EIK selle asjaolu tõendatuks ja tuvastas esimese kaebaja suhtes artikli 3 sisulise osa rikkumise. Seega ei olnud vaja eraldi uurida tema kaebust, mis puudutas tema võimetust saada järglasi. Seoses teise ja kolmanda kaebajaga ei saanud EIK teha järeldust, et nende suhtes oli kasutatud sunniviisilist rasestumisvastast vahendit. Järelikult ei olnud nende suhtes artikli 3 sisulist osa rikutud.

EIK leidis, et Moldova Vabariik peab esimesele kaebajale maksma mittevaralise kahju hüvitiseks 30 000 eurot ning teisele ja kolmandale kaebajale kummalegi 25 000 eurot mittevaralise kahju hüvitiseks. Lisaks peab Moldova Vabariik maksma kaebajatele kulude katteks 5000 eurot.

[Lahend](#) (inglise keeles)

[Kokkuvõte](#) (inglise keeles)